

Draagt lesmateriaal bij aan het vergroten van financiële vaardigheden van basisschoolleerlingen?

Effectiviteitsonderzoek naar lesmateriaal Wijzer in geldzaken voor groep 7

Inleiding: waarom dit onderzoek?¹

Wijzer in geldzaken wil dat kinderen vanaf jonge leeftijd leren omgaan met geld en dat financiële vaardigheden een structurele plek in het schoolcurriculum krijgen. De partners van Wijzer in geldzaken hebben de afgelopen jaren veel activiteiten ontplooid om dit te realiseren, met de Week van het geld als aanjager.

Met deze activiteiten bereikten de partners de afgelopen jaren honderdduizenden kinderen en jongeren. Samen met educatieve uitgeverij Zwijsen ontwikkelde Wijzer in geldzaken een serie lessen voor het basisonderwijs (groep 3 t/m 8). In het schooljaar 2016/2017 bestelden ruim 21.000 klassen dit materiaal. Ruim 450.000 leerlingen werden hiermee bereikt.

Het bereik is dus groot. Maar een terugkerende vraag bij dit soort interventies is: hoe effectief zijn ze? In Nederland is nog niet veel (wetenschappelijk) onderzoek gedaan naar de effectiviteit van financiële educatie. Daarom deed Wijzer in geldzaken, samen met de Universiteit van Leiden, in het schooljaar 2016/2017 een onderzoek naar de effectiviteit van het lesmateriaal voor groep 7.

Het doel van het onderzoek is om vast te stellen of het lesmateriaal bijdraagt aan het vergroten van de financiële vaardigheden van de leerlingen. Hiermee wil Wijzer in geldzaken bijdragen aan de kennis over de effectiviteit van interventies. Partners kunnen hun voordeel doen met de uitkomsten van dit onderzoek bij het ontwikkelen van hun eigen interventies.

Wat weten we al over de effectiviteit van interventies?

De laatste jaren is er veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van financiële educatie. Nibud en Wijzer in geldzaken zetten alle onderzoeken op dit terrein op een rij². Hieruit komt een wisselend beeld naar voren. Traditionele vormen van kennisoverdracht zijn weinig effectief. Recent onderzoek laat steeds vaker zien dat financiële educatie bij kan dragen aan de financiële vaardigheden van kinderen en jongeren. Uit onderzoek blijken de volgende factoren essentieel bij het vergroten van financiële vaardigheden van kinderen en jongeren:

- Zet in op vaardigheden. Lessen die zich beperken tot kennisoverdracht hebben weinig effect.
- Zorg voor een structurele aanpak. Eenmalige of kortdurende interventies zijn niet genoeg.
- Sluit aan bij situaties in het echte leven van de kinderen die op dat moment spelen. Als de lessen meteen in de praktijk kunnen worden gebracht, neemt de effectiviteit toe.
- Sluit aan bij de cognitieve, sociale en psychologische ontwikkeling van de kinderen en jongeren.
- Betrek onderwijsprofessionals bij het maken van lesmateriaal, dit is essentieel. En maak gebruik van bewezen effectieve, activerende didactische methoden.
- Test de interventie. Pas dan weet je of hij effectief is.

Veel van het onderzoek is in het buitenland gedaan. In Nederland deed Nibud een effectmeting naar gastlessen in de Week van het geld³. De uitkomst is dat de kennis van de leerlingen die les kregen meer is toegenomen dan de kennis van de leerlingen in een controlegroep. Dit duidt erop dat de gastles effect heeft.

1 L.E.H.P. van Lierop (2017). Effectiviteitsonderzoek lesmateriaal. Wat leren basisschoolleerlingen van het lesmateriaal van Wijzer in geldzaken? <https://www.wijzeringeldzaken.nl/bibliotheek/media/pdf/onderzoeksrapport-lesmateriaal.pdf>
2 Nibud & Wijzer in geldzaken (2017). Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen, <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/financieel-gedrag-bevorderen/>
3 Nibud (2016). Effectmeting Bank voor de klas. <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/effectmeting-bank-klas-2016/>

Hoe zit het lesmateriaal van Wijzer in geldzaken in elkaar?

Wijzer in geldzaken heeft samen met onderwijsprofessionals van educatieve uitgeverij Zwijsen materiaal ontwikkeld voor de groepen 3 tot en met 8⁴. Het materiaal is gebaseerd op de Nibud-leerdoelen⁵, vormt een doorlopende leerlijn en is gekoppeld aan gedragsdoelen. Het materiaal sluit aan bij het cognitieve en sociale niveau van de leerlingen. Het maakt gebruik van voorbeelden uit het dagelijks leven, waardoor de leerlingen het geleerde meteen in praktijk kunnen brengen. Het bevat activerende werkvormen en gaat niet alleen over kennis, maar ook over vaardigheden. Het voldoet dus aan een aantal van de voorwaarden voor effectiviteit uit de vorige paragraaf.

Per groep zijn vier (groep 3 en 4) of vijf (groep 5 t/m 8) lessen beschikbaar, die op verschillende momenten in het jaar gegeven kunnen worden.

Voor dit onderzoek zijn twee lessen voor groep 7 geselecteerd. De les met als titel *Feestdagen* sluit aan bij het Nibud-thema *Verantwoord besteden*. Er komen onderwerpen aan de orde als: het maken van keuzes met een beperkt budget, de effecten van groepsdruk en reclame, het inschatten van de prijzen van producten. In de les *De wereld van het geld* maken de leerlingen kennis met contant en digitaal geld, ontwikkelen ze een vragende houding ten aanzien van geldzaken en onderzoeken ze echtheidskenmerken van geld.

Hoe is het onderzoek opgezet?

DUO Onderwijsonderzoek wierf scholen voor deelname aan het onderzoek door middel van een aselechte steekproef.

De docenten werd gevraagd of zij wel of geen gebruik maakten van het materiaal van Wijzer in geldzaken. Op basis hiervan werden de leerlingen (klassikaal) ingedeeld in twee groepen. De groep die wél les kreeg aan de hand van het lesmateriaal noemen we de interventiegroep; de andere groep heet de controlegroep.

De leerlingen kregen een papieren vragenlijst om hun kennis en vaardigheden te toetsen. Deze vragenlijst is ingevuld op drie momenten: voorafgaand aan de lessen (voormeting), tussen de lessen (1-meting) en na de lessen (2-meting). De vragenlijst bestond uit 5 vragen gerelateerd aan het thema *Feestdagen* en 6 vragen voor het thema *De wereld van het geld*.

Zowel de interventiegroep als de controlegroep werd in tweeën gesplitst: een deel van de leerlingen deed wél mee aan de voormeting, een deel niet.

Het volgende schema verduidelijkt de onderzoeksopzet.

	Voormeting	Lesmateriaal Feestdagen	Meting 1	Lesmateriaal De wereld van het geld	Meting 2
Groep A	X	X	X	X	X
Groep B	X		X		X
Groep C		X	X	X	X
Groep D			X		X

124 scholen namen deel aan het onderzoek en 2.689 leerlingen hebben de vragenlijsten volledig ingevuld.

4 <https://www.weekvanhetgeld.nl/over-deze-week/lesmateriaal/>

5 Nibud (2013). Nibud-leerdoelen & -competenties. <https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-leerdoelen-en-competenties-jongeren-2013.pdf>

Wat zijn de belangrijkste uitkomsten?⁶

Als we de gemiddelde scores van de leerlingen op de drie meetmomenten vergelijken, dan valt op dat alle groepen in de loop van de tijd beter gaan scoren: de gemiddelde scores op de 2-meting zijn duidelijk hoger dan die op de 1-meting, die op hun beurt weer hoger zijn dan de scores op de voormeting.

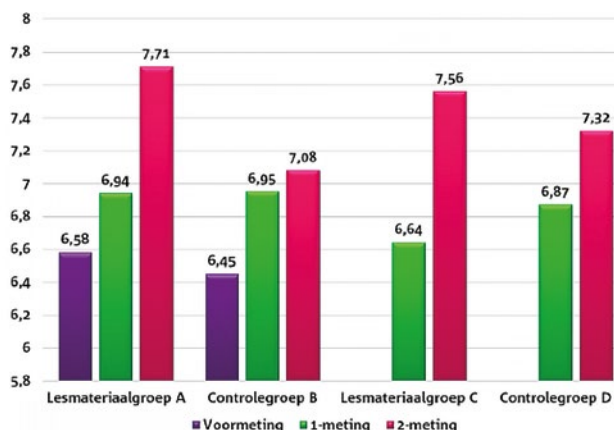
De groepen die les kregen met het lesmateriaal van Wijzer in geldzaken en Zwijsen laten een duidelijk grotere vooruitgang zien dan de controlegroepen (figuur 1). Interventiegroep A laat een stijging zien van 17%, terwijl controlegroep B een stijging laat zien van 10%. Voor groep C en D kunnen we alleen de 1- en 2-meting vergelijken. Interventiegroep C gaat in gemiddelde score 14% vooruit, bij controlegroep D is dit 7% .

We kunnen concluderen dat het lesmateriaal significant effect heeft op de kennis en vaardigheden van de leerlingen.

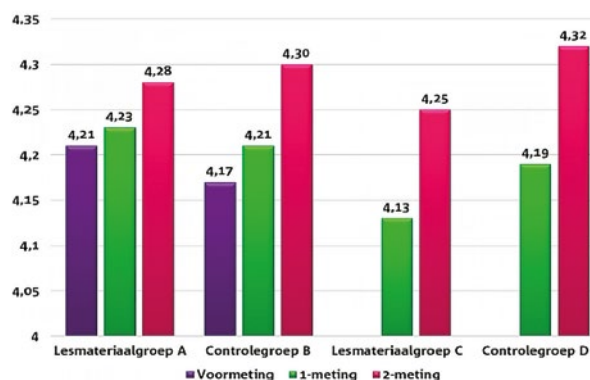
Het onderzoek kijkt ook naar de effecten van de individuele lessen op de onderliggende competenties. Bij het lesmateriaal met als thema *Feestdagen* is er geen significant verschil tussen de interventiegroepen en de controlegroepen. Dit geldt voor de 1- en de 2-meting. Het blijkt dat de leerlingen in de voormeting al heel hoog scoren op dit thema. Dat verklaart mogelijk waarom de les weinig bijdraagt aan het vergroten van de kennis en vaardigheden; er is weinig ruimte voor verbetering van de score op de vragenlijst (zie figuur 2).

Het lesmateriaal bij het thema *De wereld van het geld* laat een duidelijk ander beeld zien. De gemiddelde score van groep A stijgt van 2,69 naar 3,41 (+ 26,8%) tussen de 1- en de 2-meting en van groep C van 2,50 naar 3,29 (+ 31,6%) (figuur 3). Bij de controlegroepen is de stijging in de scores veel minder groot. De gemiddelde score van groep B gaat van 2,73 naar 2,76 (+1,1%), in groep D stijgt de gemiddelde score van 2,66 naar 2,99 (+12,4%).

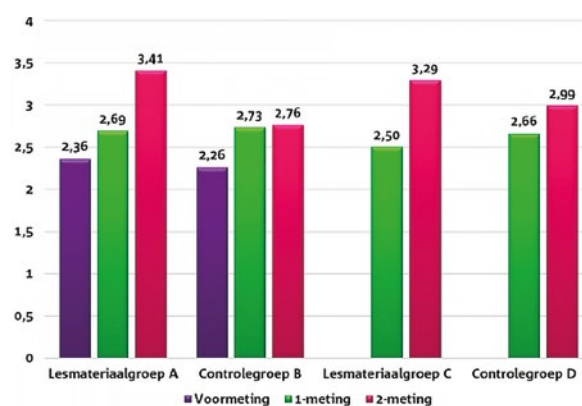
Figuur 1 Gemiddelde scores vragenlijst

Figuur 2 Gemiddelde scores thema Feestdagen

Figuur 3 Gemiddelde scores thema De wereld van het geld

⁶ De onderzoekers maakten gebruik van een Linear Mixed Model Analysis, om te controleren voor het feit dat de drie metingen niet onafhankelijk zijn van elkaar.

De conclusie is dat het pakket *Feestdagen* niet significant bijdraagt aan de vaardigheden van de leerlingen, en het pakket *De wereld van het Geld* wel.

Welke andere factoren spelen een rol?

Kinderen leren op verschillende manieren omgaan met geld. Niet alleen lessen op school, maar ook het krijgen van zakgeld, het doen van klusjes en praten over geld kunnen effectieve manieren zijn om financiële vaardigheden te leren.

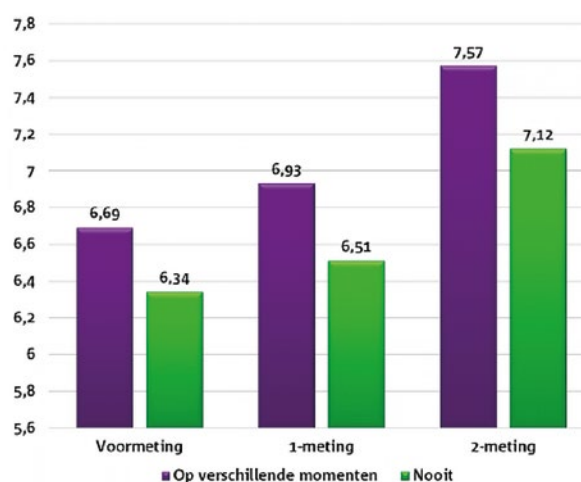
We zien dat kinderen die zakgeld krijgen in alle metingen van het onderzoek hoger scoren dan leerlingen die geen zakgeld krijgen.

Als we kijken naar het leereffect van de lessen van Wijzer in geldzaken, dan zien we geen (significant) verschil. Oftewel: kinderen die zakgeld krijgen, beginnen met een hogere score op de vragenlijst, maar zij leren evenveel van het materiaal als kinderen die geen zakgeld krijgen (figuur 5). Een soortgelijk effect zien we bij *thuis over geld praten*. Kinderen die thuis wel eens over geld praten scoren hoger, maar leren evenveel als kinderen die thuis nooit over geld praten (figuur 4).

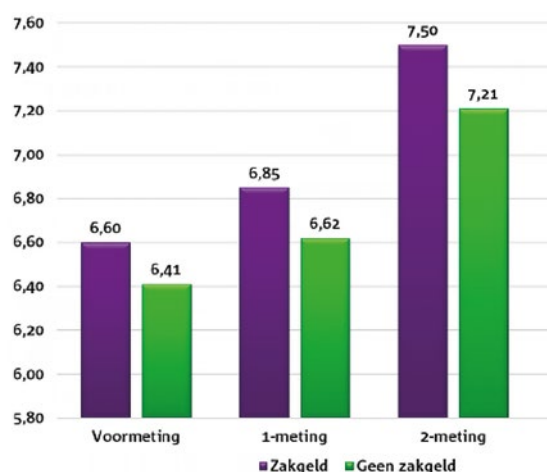
Kinderen die klusjes doen scoren niet (significant) beter of slechter op de vragenlijsten dan kinderen die geen klusjes doen. En kinderen die in de klas wel eens over geld praten scoren gemiddeld even hoog als kinderen die in de klas nooit over geld praten.

In het onderzoek is ook gekeken naar de taal die leerlingen thuis spreken. We zien dat leerlingen die thuis Nederlands spreken gemiddeld hogere scores halen dan leerlingen die thuis een andere taal spreken. Het leereffect van het lesmateriaal verschilt echter niet significant tussen de twee groepen (figuur 6).

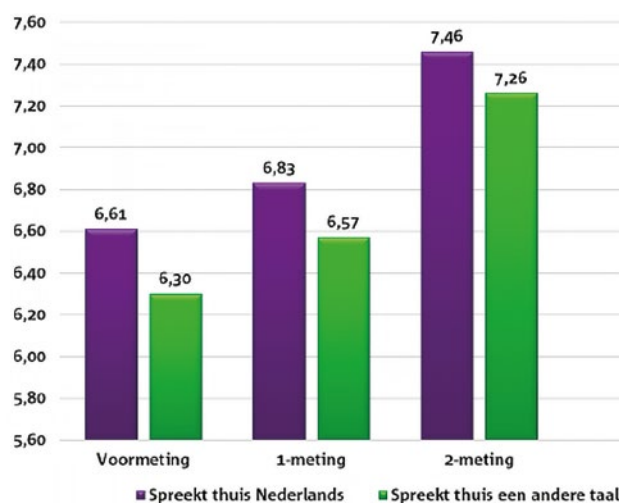
Figuur 4 Gemiddelde scores van kinderen die thuis wel/niet over geld praten

Figuur 5 Gemiddelde scores van kinderen die wel/geen zakgeld krijgen

Figuur 6 Gemiddelde scores van kinderen die thuis wel/geen Nederlands spreken

Conclusies

Dit onderzoek laat zien dat financiële educatie – mits op een goede manier gegeven – effectief kan zijn. Lessen die aansluiten bij het niveau en de belevingswereld van kinderen, ontwikkeld met onderwijsprofessionals zodat het didactisch goed in elkaar zit, en dat inzet op zowel kennis als vaardigheden, kan significant effect hebben op de financiële vaardigheden van leerlingen.

Opvallend daarbij is dat de ene les wel effect heeft, en de andere niet, hoewel ze op dezelfde manier zijn ingericht. De les die we hieruit trekken is om – voordat je materiaal gaat ontwikkelen – goed te kijken naar het vaardigheidsniveau van de leerlingen. In dit geval vermoeden we dat de les te makkelijk is geweest.

Met dit onderzoek leveren we een bijdrage aan het vergroten van de kennis over effectieve manieren van financiële educatie. Idealiter zouden we ook andere lessen aan dezelfde toets willen onderwerpen, en zouden we de leerlingen vanaf groep 3 tot en met volwassenheid willen volgen (longitudinaal onderzoek). Dat is een kosten-baten-afweging. Een onderzoek als dit kost veel tijd en geld. Vooral het werven en ondersteunen van scholen, en het verwerken van de vragenlijsten zijn zeer tijdrovend. Het is niet doelmatig om alle interventies op deze manier te onderzoeken. Daarom is het zaak om slim gebruik te maken van de resultaten van dit onderzoek bij het ontwikkelen van nieuwe interventies. Tegelijkertijd is er nog wel meer onderzoek nodig naar de effectiviteit van interventies.

Olaf Simonse, hoofd Wijzer in geldzaken